

Tema br. 14: Povijest Crkve

Crkva nastavlja uprisutnjavati Krista u ljudskoj povijesti. Ona ispunjava Kristov nalog dan apostolima prije uzašašća u nebo.

18.12.2012.

1. Crkva u povijesti

Crkva nastavlja uprisutnjavati Krista u ljudskoj povijesti. Ona ispunjava Kristov nalog dan apostolima prije uzašašća u nebo: „*Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode*

krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio! I evo, ja sam s vama u sve dane – do svršetka svijeta.“ U povijesti Crkve nalazimo usko isprepleten božanski i ljudski element.

Određeni vidovi crkvene povijesti prilično su izvanredni, čak i za nevjernika:

a) jedinstvenost u vremenu i prostoru (katolicitet). Katolička Crkva kroz stoljeća nastavlja bivati ista stvarnost, s istim naukom i istim temeljnim elementima: jedinstvo vjere, sakramenti i hijerarhija (kroz apostolsko nasljeđe). Nadalje, ona je kroz stoljeća okupljala muževe i žene najrazličitijih rasa i kultura diljem svijeta;

b) misijska djelatnost Crkve u svim vremenima i prostorima iskoristila je najnepovoljnije događaje u povijesti za propovijedanje Evanđelja;

c) sposobnost da u svakom naraštaju daje plodove svetosti u ljudima svih rasa i okolnosti.

d) Iznenadujuća sposobnost obnavljanja nakon pretrpljenih kriza, ponekad veoma ozbiljnih.

2. Rano kršćanstvo (do pada Zapadnog rimskog carstva 476.)

U prvome stoljeću kršćanstvo se počelo širiti pod vodstvom sv. Pavla i apostola i kasnije njihovih nasljednika. Broj Kristovih nasljedovatelja stalno se povećavao, prije svega unutar granica Rimskoga Carstva. Na početku četvrtoga stoljeća, kršćani su činili otprilike 15% stanovništva carstva smještenog u gradovima i u Istočnom dijelu Rimske države. Nova religija također se širila u Armeniju, Arabiju, Etiopiju, Perziju i Indiju, izvan granica carstva.

Rimska vlast vidjela je u kršćanstvu prijetnju svome autoritetu budući da je nova religija zahtijevala područje slobode savjesti u odnosu na državu. Kristovi su sljedbenici posljedično morali podnositi stalne progone koji su mnoge od njih učinili mučenicima. Posljednji i najokrutniji među tim progonima dogodili su se na početku četvrtog stoljeća, za vrijeme careva Dioklecijana i Galerija.

313. godine car Konstantin I., koji je bio naklonjen novoj religiji jamčio je kršćanima slobodu ispovijedanja vjere i započeo veoma naklonjen odnos države prema njima.

Pod carem Teodozijem I. (379-395), kršćanstvo postaje službenom religijom Rimskog carstva te su tako do kraja 4. st. Kršćani postali većinsko stanovništvo.

U 4. stoljeću Crkva se trebala suočiti s ozbiljnom krizom, arijanizmom.

Arije, svećenik iz Aleksandrije u Egiptu, držao se uvjerenja koja su nijekala božanstvo Sina (kao i Duha Svetoga). On je smatrao Drugu Božansku Osobu prvom među svim stvorenjima, ali doduše njima nadređenu. Ova doktrinalna kriza, pogoršana čestim intervencijama careva potresala je Crkvu više od 60 godina. Na kraju je ipak prevladana zahvaljujući prva dva ekumenska sabora: Prvom Nicejskom (325.) i Prvom Carigradskom (381.). na njima je arijanstvo osuđeno, a božanstvo Sina (consubstantialis Patri, grč. homoousios) svečano je proglašeno kao i božanstvo Duha Svetoga. Prava vjera je izrečena u Nicejsko-carigradskom vjerovanju. Arijanstvo je preživjelo sve do sedmoga stoljeća jer su arijanski misionari uspjeli obratiti mnoge Germane na svoja uvjerenja te su oni tek postupno prihvatili katoličko učenje.

U petom stoljeću dva kristološka krivovjerja imala su pozitivan učinak na Crkvu da temeljitije razmotri dogmu o utjelovljenju i izrazi je s većom točnošću. Prvo od tih krivovjerja bilo je nestorijanstvo, koje je u biti tvrdilo da u Kristu postoje dvije osobe, zajedno s dvjema naravima. Nestorijanstvo je osuđeno na Efeškom saboru 431., gdje je potvrđena jedincatost Kristove osobe. Iz nestorijanstva proizlaze Istočnosirijske i Malabarske Crkve, koje su još uvijek odvojene od Rima. Drugo krivovjerje je monofizitstvo, koje je u biti držalo kako u Kristu postoji samo jedna narav, božanska. Kalcedonski sabor, 451. osudio je monofizitstvo i izjavio da u Kristu postoje dvije naravi, jedna božanska i druga ljudska, ujedinjene u Osobu Riječi bez miješanja ili promjene, te bez dijeljenja ili rastavljanja. Četiri priloga upotrijebljena na Saboru bila su *nepomiješane, nepromjenjive, nedjeljive, nerazdvojne*. Iz monofizita

su proizašli Kopti, Zapadno Sirijske, Armenske i Etiopske Crkve koje su i danas odvojene od Katoličke Crkve.

Prva stoljeća povijesti kršćanstva svjedoče o cvjetanju kršćanske literature – propovjedničke i teološke, kao i duhovne, a pronalazimo je u djelima crkvenih otaca. Ova su djela bila od velike važnosti za uspostavu Svete Predaje. Najvažniji predstavnici na Zapadu bili su irenej Lionski, Sv. Hilarije iz Poitiersa, Sv. Ambrozije iz Milana, Sv. Jeronim i Sv. Augustin; a na Istoku, Sv. Atanazije, Sv. Bazilije, Sv. Grgur Nazijanski, Sv. Grgur Nisenski, Sv. Ivan Krizostom te Sv. Ćiril Aleksandrijski i Sv. Ćiril Jeruzalemski.

3.Srednji vijek (do Kolumbova otkrića Amerike 1492.)

476. palo je Zapadno Rimsko Carstvo pred navalom niza Germanskih naroda, među kojima su bili arijanci i

drugi pogani. Crkva je u narednim stoljećima radila najprije na njihovoj evangelizaciji i pomažući u njihovom civiliziranju, a kasnije također i kod drugih: Slavena, Skandinavaca i Mađara. Sredina srednjeg vijeka (sve do 1000- te godine) bilo je bez sumnje teško razdoblje za Europu, obilježeno političkim i društvenim previranjima, kulturnim osiromašenjem i ekonomskim nazatkom, određeno stalnim barbarskim provalama koje su potrajale do 10. stoljeća. Crkveni pothvati pomagali su postupnom vođenju novih naroda prema novoj civilizaciji koja je dosegla svoj vrhunac između 12. i 14. stoljeća.

Benediktinsko redovništvo, rođeno u 6. stoljeću, omogućilo je oaze mira, spokojstva i kulture u krajevima oko samostana. U 7. stoljeću irski i škotski redovnici proveli su važnu misionarsku aktivnost diljem čitave Europe, kao i engleski benediktinci u

8. stoljeću. U ovom stoljeću završilo je doba crkvenih otaca, s posljednjim od njih, Svetim Ivanom Damašćanskim na Istoku i Svetim Bedom Časnim na Zapadu.

Krajem 6. stoljeća u Arabiji je rođen islam. Nakon Muhamedove smrti, Arapi su se odlučili na osvajanja koja su dovela do golemog carstva. Među pokorenim narodima bili su i kršćani Sjeverne Afrike i Iberijskog poluotoka. Ovo je pospješilo razdvajanje bizantskog svijeta od latinsko-germanskog. Otprilike 300 godina ovakvo stanje predstavljalo je pravu nesreću za europske sredozemne narode, žrtve napada, prodora, pljačkanja i protjerivanja koja su se sustavno i nesmiljeno nastavljala. U osmom stoljeću ustanovljena je papinska zemaljska vlast (Papinska država), koja je i prije postojala, u stvari od kraja šestoga stoljeća, kako bi ispunila vakuum moći u središnjoj Italiji, uzrokovan

slabljenjem Bizanta. Njegov nominalni vladar bio je nesposoban u upravljanju i obrani, onako kako je to stanovništvo zahtijevalo. S vremenom pape su uvidjele da je ograničena zemaljska vlast bila učinkovito jamstvo neovisnosti od različitih političkih silatoga vremena (careva, kraljeva, feudalnih vladara itd.).

Na Božić 800. godine obnovljeno je Carstvo na Zapadu (Sveto Rimsko Carstvo), kada je papa okrunio Karla Velikog u bazilici sv. Petra. Tako je nastala katolička država sa univerzalnim težnjama, označena snažnom sakralizacijom političke vlasti, ispreplećući politiku i religiju, što će potrajati do 1806.

U desetom stoljeću papinstvo je pretrpjelo ozbiljnu krizu nastalu uplitanjem plemenitaških obitelji središnje Italije u izbor pape; te u još raširenijem opsegu, kraljevi i

feudalni vladari zahtijevali su vlast nad imenovanjem mnogih crkvenih službenika. Učinkovit papinski odgovor na ovu situaciju došao je u 11. stoljeću grgurskom reformom i takozvanom „sporu o investituri“ kada je crkvena hijerarhija uspjela u velikoj mjeri vratiti slobodu od političkih vlasti. Godine 1054. carigradski patrijarh Mihajlo Cerularije doveo je do konačnog razjedinjenja istočnih kršćana od Katoličke Crkve (Istočni raskol). Ovo je bila posljednja epizoda u povijesti sporova i pukotina koje su sezale do 5. stoljeća usljed brojnih ozbiljnih uplitanja istočno-rimskih careva u život Crkve (cezaropapizam). Ovaj raskol imao je utjecaj na sve narode ovisne o patrijarhu, te i dandanas ima utjecaj na Bugare, Rumunje, Ukrajince, Ruse i Srbe.

Na početku 11. stoljeća talijanske pomorske republike otrgle su muslimanima kontrolu nad

Sredozemljem i tako suzbile islamsku agresiju. Krajem stoljeća rastuća vojna moć kršćanskih zemalja poprimila je oblik križarskih ratova za Svetu Zemlju (1096-1291). Ovo su bili vojni pohodi vjerske naravi čija je težnja bila ponovno vraćanje jeruzalema kao i njegova obrana.

Dvanaesto i trinaesto stoljeće označilo je vrhunac srednjovjekovne civilizacije sa sjajnim teološkom i filozofskom djelima Sv. Alberta Velikog, Sv. Tome Akvinskog, Sv. Bonaventure i Ivana Duns Scota, uz druga književna i umjetnička dostignuća.

Od velike važnosti za vjerski život bila je pojava „siromašnih“ redova početkom trinaestog stoljeća, osobito franjevac i dominikanaca.

Sukob Papinstva i carstva, već viđenu u „kontroverzi investiture“ nastavila je ne jenjavajući tijekom dvanaestog i trinaestog stoljeća, a

završila je tek slabljenjem obiju institucija. Carstvo je nestalo nastankom zasebne Njemačke države, dok je papinstvo pretrpjelo ozbiljne krize. Od 1305. do 1377., papinsko boravište premješteno je iz Rima u Avignon u južnoj Francuskoj. Uskoro nakon papinog povratka u Rim 1378., započeo je veliki raskol na Zapadu. Ovo je bila veoma teška situacija u kojoj su se pojavila dvojica papa, a nekoliko godina kasnije, trojica (usljed različitih stranaka među kardinalima okupljenim na konklavama u Avignonu, Rimu i Pisi). Za vrijeme svih ovih prevrata katolički vjernici ostali su zbunjeni s pitanjem koji je zakonito izabran papa. Crkva je konačno prevladala ovu neugodnu raspravu kada je konačno ponovno uspostavljeno jedinstvo – izborom novoga pape na saboru u Konstanci (1415-1418).

Godine 1453. Osmanlije su osvojile Carigrad i dovele do propasti tisućljetnu povijest Bizanta (395-1453); nakon čega su se usmjerili prema narodima na Balkanu, koji su nakon toga ostali četiri stoljeća pod muslimanskom vlašću.

4.Moderno doba (do 1789, godine početka francuske revolucije)

Moderno doba započinje dolaskom Kristofa Kolumba u Ameriku, događaju koji je, pored istraživanja u Africi i Aziji, označio početak europske kolonizacije ostalih dijelova svijeta. Nastale su misije u francuskim kolonijama u Kanadi i Louisiani u Sjevernoj Americi, u Španjolskoj Americi, u portugalskom Brazilu, u Kongu, Indiji, Indokini, Kini, Japanu i u Filipinima. Kako bi koordinirala ovim nastojanjima za širenjem vjere, Sveta Stolica

ustanovila je Svetu kongregaciju za nauk vjere.

U međuvremenu je Crkva ulazila u ozbiljne krize „reformacije“ potaknuta od Martina Luthera, Ulricha Zwinglija i Jeana Calvina (svi su oni utemeljitelji različitih denominacija u protestantizmu), zajedno sa raskolom izazvanim od strane engleskoga kralja Henryja VIII. (anglikanizam). Ovo je prouzrokovalo mnoga odvajanja od Crkve u velikom dijelu svijeta: Skandinaviji, Estoniji i Litvi, dijelu Njemačke, u Nizozemskoj, u polovini Švicarske, u Škotskoj, Engleskoj, što se odnosilo i na njihove pojedine kolonije koje su već posjedovale ili su ih kasnije osvojile (Kanada, Sjeverna Amerika, Antili, Južna Afrika, Australija i Novi Zeland. Protestantska reforma imala je poguban utjecaj koji je doveo do rastavljanja višestoljetnog vjerskog jedinstva u zapadnome kršćanskom

svijetu i prouzrokovala je da različite države prihvate protestantizam. Zbog svega toga došlo je do društvenih, političkih i kulturnih podjela u Europi i nekih osvojenih područja na dva tabora: katolički i protestantski. ovo stanje, koje se ocrtava u izreci *cuius regio, eius religio*, prema kojoj su pripadnici određenog područja bili primorani slijediti vjeru svojih dotičnih gospodara. Suprotstavljanja ovih dvaju svjetova vodila su do vjerskih ratova, koji su osobito pogađali Francusku, zatim Njemačke zemlje, Englesku, te Škotsku i Irsku. Neprijateljstva i sukobi okončani su tek s Westphalskom mirom 1648. na kontinentu, te kapitulacijom Limericka 1692. na britanskome otočju.

Iako duboko ranjena zbog gubitka tolikog broja vjernika u samo nekoliko desetljeća, Katolička Crkva bila je kadra smći unutarnju snagu i

tako reagirati i poduzeti vlastitu reformu. Ovaj povijesni proces ostao je upamćen kao protureformacija, čiji je vrhunac bio Tridentski sabor (1545-1563). Tamo su jasno proglašene neke vjerske istine, a koje su protestanti stavljali u sumnju, i to: kanon Svetog pisma, sakramenti, opravdanje i istočni grijeh. Također, poduzete su i disciplinske mjere koje su osnažile i učvrstile Crkvu, poput osnutka bogoslovija i obveza stanovanja biskupa u vlastitoj biskupiji. Naponi protureformacije bili su potpomognuti mnogim crkvenim redovima u 16. stoljeću. Tu spadaju inicijative za obnovom kapucina i karmelićana, ustanova svjetovnih svećenika, isusovaca, teatinaca, barnabita itd. Crkva je tako izronila iz krize, snažno obnovljena i ojačana, spremna iskupiti se za gubitak nekih europskih područja s uistinu sveopćim rastom, zahvaljujući radu u misijama.

U 18. stoljeću Crkva se trebala suprotstaviti dvojici neprijatelja: rojalizmu i prosvjetiteljstvu. Prvi je bio usko povezan s razvojem apsolutizma. Podržavani od organizacija moderne birokracije, europski vladari ustanovili su sustav potpune samovlasti uklanjajući prepreke koje su nekada bile prisutne, i to ustanove nastale u srednjem vijeku poput feudalnog sustava, crkvenih povlastica, prava gradova itd. U nastojanju oko centralizacije vlasti, katolički vladari često su kršili crkvenu jurisdikciju u težnji da stvore Crkvu podčinjenu vlasti vladara (kralja). Ovaj proces imao je različite oblike, ovisno o pojedinoj zemlji: „rojalizam“ u Portugalu i Španjolskoj, galikanizam u Francuskoj, Jozefizam u Habsburškim zemljama: Austriji, Češkoj, Slovačkoj, Mađarskoj, Sloveniji, Hrvatskoj, Lombardiji, Toskani, Belgiji i „jurisdikcionalizam“ u Napulju i Pari. Vrhunac je dosegnut

raspuštanjem Družbe Isusove od strane mnogih vladara, kao i neprijateljskih pritisaka na papu da ukine red, što se i dogodilo 1773.

Drugi neprijatelj s kojim se Crkva trebala boriti u osamnaestom stoljeću bilo je prosvjetiteljstvo, pokret koji je bio prije svega filozofski i koji je bio veoma popularan među vladajućom klasom. U osnovi, bilo je to kulturno strujanje koje je veličalo razum i prirodu, potičući istovremeno kritiku tradicije. Prosvjetiteljstvo je sačinjavalo više različitih strujanja sa snažnim materijalističkim nagnućem, naivnim veličanjem znanosti, odbacivanjem objavljene religije u ime „deizma“ odnosno nevjerovanja, nerealnog optimizma koji je gledao na čovjeka kao na prirodno dobro biće, pretjeranog antropocentrizma, utopijskog pouzdanja u ljudski napredak, jako rasprostranjenog neprijateljstva

prema Katoličkoj Crkvi, samodostatnog držanja i prijezira prema prošlosti i u konačnici duboko ukorijenjene sklonosti da se drži pojednostavljenih i „redukcionističkih“ pogleda. Sve to izrodilo je mnoge moderne ideologije koje su ograničile pogled na stvarnost ukidanjem nadnaravne objave, ljudske duhovnosti i u konačnici bilo kakvu težnju da se dosegne istina o ljudskoj osobi i Bogu.

U 18. st. Osnovane su prve masonske lože s tonovima i programima koji su često bili otvoreno antikatolički.

5. Suvremeno doba, od 1789.

Francuska revolucija, koja je započela s progonima nižeg svećenstva, kasnije je zauzela sasvim antikršćanski stav: ustanova štovanja Vrhovnog Bića, ukidanje kršćanskog kalendara, itd. i na poslijetku okrutni progon Crkve (1791-1801). Papa Pio

VI. Umro je 1799. kao zarobljenik francuskih revolucionara. Dolazak na vlast Napoleona Bonapartea, koji je uvijek bio veoma pragmatičan, donijelo je vjerski mir konkordatom potpisanim 1801. Međutim kasnije, za vrijeme Pia VII., nastaju neslaganja uslijed stalnog upletanja francuske vlade u život Crkve. Rezultat je bio petogodišnje papino zatočeništvo od strane Napoleona.

S obnovom predrevolucionarnih monarhija 1815. vratilo se za Crkvu razdoblje mira i spokojsva. Međutim, uskoro dolazi do nastanka nove ideologije duboko suprotstavljene katoličanstvu – liberalizma. Slijedeći ideje francuske revolucije, liberalizam se postupno uspio utvrditi kao politička snaga koja promiče zakonodavstvo koje diskriminira, pa čak i progoni Crkvu. Liberalizam se povezao s nacionalizmom u mnogim zemljama, a kasnije, u drugoj polovici stoljeća, s

imperijalizmom i pozitivizmom. Sve ove snage u konačnici su doprinijele dekristijanizaciji društva. Kao reakcija na društvene nepravde uzrokovane liberalnom zakonodavnom politikom, pojavile su se nove ideologije, nastojeći dati glas težnjama klasa koje je tlačio novi gospodarski sustav: utopijski socijalizam, „znanstveni“ socijalizam, komunizam, te anarhizam, a sve s ciljem socijalne revolucije i podupirući materijalističke sklonosti.

U gotovo svakoj zemlji, katoličanstvo je u 19. stoljeću izgubilo zaštitu države, koja mu je često postala protivnikom. 1870. papinska zemaljska vlast okončana je talijanskim zauzećem Papinske Države, odnosno ujedinjenjem Italije. Međutim, u isto vrijeme, Crkva je uspjela iskoristiti stanje krize, kako bi ojačala savez svih katolika oko Svete Stolice, a također se uspjela osloboditi uplitanja državnih vlasti u

unutarnje poslove Crkve. Ovo je kulminiralo svečanim proglašenjem dogme o papinoj nezabludivosti 1870. na I. Vatikanskom saboru koji je zasijedao za vrijeme pontifikata Pia IX. (1846-1878). Tijekom ovog stoljeća, štoviše, Crkva je bila blagoslovljena s velikom misionarskom ekspanzijom u Africi i Aziji, ustanovljenjem mnogih ženskih redovničkih zajednica, kao i ustanova jako rasprostranjenog laičkog apostolata. U 20. stoljeću, Crkva se suočila s mnoštvom izazova. Pio X. je bio prisiljen suprotstaviti se modernističkim teološkim težnjama unutar Crkve. Ove struje, u svojim radikalnim oblicima, označavalo je vjerski imanentizam; čak i kada su se držali tradicionalnih obrazaca vjere, u stvarnosti su ih ispražnjavali od njihova tradicionalnog sadržaja. Benedikt XVI: suočio se s nesrećama I. svjetskog rata; on je nastavio politiku nepristranosti prema zaraćenim stranama te je organizirao

humanitarne napore u korist ratnih zarobljenika i stanovništva koje je patilo zbog ratnih sukoba. Pio XI. Suprotstavljao se različitim oblicima totalitarizma koji su napadali Crkvu; više ili manje otvoreno za vrijeme njegova pontifikata: komunizam u Sovjetskom savezu i u Španjolskoj, nacionalsocijalizam u Njemačkoj, fašizam u Italiji i masonerija u Meksiku. Ovaj papa također je poticao i pozive umjerenih (domorodačkih) svećenika i biskupa u misionarskim područjima Afrike i Azije. Ovaj napor, nastavljen od njegova nasljednika Pia XII., omogućio je Crkvi da pokaže svoju solidarnost s narodima podvrgnutim kolonizaciji, umjesto da se predstavi kao stranac.

Pio XII. Morao se suočiti sa strahovitim kušnjama II. Svjetskog rata tijekom kojega je djelovao na različite načine na spašavanju što je moguće više Židova pred nacističkim

progonima. (Prema nekim procjenama, Crkva je spasila približno 800 000 života. S dobrim osjećajem za stvarnost, nije smatrao prikladnim nastupiti s javnom osudom, jer bi to samo pogoršalo lošu situaciju katolika koji su također bili žrtve progona u raznim područjima pod njemačkom okupacijom; poput npr. potkazivanja svećenika, štoviše to bi mu potpuno onemogućilo uspješnu intervenciju u spašavanju Židova. Mnogi istaknuti Židovi su nakon II. svjetskog rata javno obznanili velike zasluge ovoga pape u pomaganju njihovim sunarodnjacima.

Ivan XXIII. sazvaio je II. vatikanski sabor (1962-1965), koji je zatvorio Pavao VI. Ovaj je sabor otvorio novo pastoralno razdoblje u Crkvi, naglašavajući sveopći poziv na svetost, važnost ekumenskih nastojanja, pozitivne vidove ekumenizma, kao i širenju dijaloga s

drugim religijama. Tijekom godina nakon sabora Crkva je pretrpjela dubinske unutarnje krize, kako doktrinalne, tako i disciplinske. Dugotrajni pontifikat Ivana Pavla II. (1978-2005) pomogao je u nadilaženju ove krize; on je bio papa sa izuzetnom osobnošću i koji je podigao Svetu Stolicu na do tad nepoznatu razinu popularnosti i ugleda, kako u samoj Crkvi, tako i izvan nje.

Carlo Pioppi

Osnovna literatura:

J. Orlandis, Kratka povijest Katoličke Crkve, Four Courts Press, County Dublin. 1